

گوئی آذربایجان و ایران دا یاشایان تورکلرین مدنی دوروملاری

• حسن راشدی^۱

ÖZET: Hasan RAŞİDİ, "Güney Azerbaycan ve İran'da Yaşayan Türklerin Medenî Durumları", *Varlıq: Üç Aylık Türk Dili, Edebiyatı ve Kültürü Dergisi*, İkinci Dönem, Sayı: 4 (Bahar 2016), ss. 9-14

İran nüfusunun büyük bir kısmını oluşturmasına rağmen, İran'da Türklerin ana dillerinde teshil almaktan yoksun olmalarının yanı sıra, radyo ve televizyon programlarında da onlara gerekli yer verilmemiş, hazırlanan az sayıda programda da Türkçeni pozmaq amacı ile Farsçayla qarışmış bir dil sunulmaktadır. Oysa ki, İran'da toplam 150 min nüfusu olan Ermeniler, ilk mektebden üniversite sonuna qeder Ermenice eğitim alabilmekte ve dil ve kültürlerini qorumaq ve geliştirmek için her türlü imkandan yararlanabilmektedirler. Bu asimilasyon ve ayrımcılık siyaseti sonucunda, özellikle iki dilli bölgelerde Farslaşma durumu ortaya çıkmaqda ve tamamın Türk olan bölgelerde de uşaqlarıyla Farsca danışma süreci artaraq devam etmektedir.

Açar Sözcükler: Güney Azerbaycan, İran, Türk, Farslaşdırma.

چکیده: حسن راشدی، "وضعیت فرهنگی ترکان ساکن در آذربایجان جنوبی و ایران"، *وارلیق: فصلنامه زبان، ادبیات و فرهنگ ترکی، دوره دوم، شماره ۴ (بهار ۱۳۹۵)، صص. ۹-۱۴*

ترک‌ها اگرچه بخش بزرگی از جمعیت ایران را تشکیل می‌دهند، اما از حق تحصیل زبان مادری خود محروم می‌باشند. ضمن اینکه در برنامه‌های رادیو و تلویزیونی نیز سهم ناچیزی برای زبان و فرهنگ ترکی در نظر گرفته شده و در این برنامه‌ها نیز با هدف تخریب زبان ترکی از زبانی مخلوط که در میان مردم به "فادری" مشهور است، استفاده می‌شود. این درحالیست که جمعیت ۱۵۰ هزار نفری ارمنه در ایران از دوره دبستان تا پایان دوره دانشگاه از حق تحصیل به زبان مادری و حفاظت و توسعه آن برخوردار می‌باشند. در نتیجه این سیاست تبعض‌گرایانه و آسیمیلیسیون، وضعیت فارس‌گردانی به ویژه در مناطق دوزبانه به وجود آمده و در مناطق تماماً ترک زبان نیز روند مکالمه به زبان فارسی میان والدین و کودکان نیز به سرعت ادامه دارد.

کلیدواژه‌ها: آذربایجان جنوبی، ایران، ترک، فارس‌گردانی.

^۱ آراشدیرماجی، یازار (rashidi54@yahoo.com).

بوگونکو دورومدا و دنیا سویه سینده ایکی آذربایجان وار، اونون بیر قوزئی آذربایجان و یا اؤزگور و مستقل اؤلکه اولان "آذربایجان جمهوریتی"، ایکینجیسی ایسه "ایران اسلام جمهوریتی" سینیرلاری ایچینده یئرلشن "گونئی آذربایجان" دیر.

بو ایکی آذربایجان تاریخ بویو، یوز ایللر و مین ایللر اوزونو بیر آذربایجان اولموش و اونون حدودلاری گنچمیش زامانلاردا گونئیدن همدان- ساوه شهرلریندن توتاراق ابهر، زنجان، اردبیل و تبریزی گنچیب بوگونکو آذربایجان جمهوریتی شهرلرینی اؤز ایچینه آلاق سونو آذربایجان جمهوریتی نین قوزئی دوغوسوندا و بوگونکو روسیا فدراسیونون داغیستان مختار جمهوریتینده یئرلشن "دربند" شهرینه قدر اوزانمیشدیر (رئیس نیا، ۱۳۷۹: ۵۲۹).

تاریخی آذربایجان یالنیز ۱۸۱۳ و ۱۸۲۸-جی میلادی ایللرده، ایرانا حؤکم سورن تورک کؤکنلی قاجار پادشاهی ایله روس ایمپراتورو آراسیندا اوز وئرن ساواشلار نتیجه سینده "گولوستان" و "تورکمنچای" آنلاشمالاری اساسیندا ایکی یه بؤلونموشدور.

هم قوزئی و هم گونئی آذربایجانلارین دیل، دین، مذهب، موسیقی، مدنیت، فولکلور، افسانه، عادت - عنعنه، تاریخی - ادبی شخصیتلری و بیر سؤزله بوتون ایستک و آرزولاری بیر اولموش و بیر سوی- کؤکندیرلر.

هر ایکی آذربایجاندا آذربایجان تورکجه سینده دانیشیلیر و هر ایکی آذربایجانین شاعیر، یازچی و آدلیم شخصیتلری هر ایکی طرفده سئولیر. گونئیدن اولان نباتی و اوستاد شهریارین شعرلری قوزئی آذربایجاندا و قوزئیدن اولان علی آغا واحد و بختیار واهابزاده نین شعرلری گونئی آذربایجاندا هوسله اوخونوب، دینلنیر و دیللر ازیری دیر.

بوگون اؤزگور و مستقل آذربایجان جمهوریتی سینیرلاری ایچینده یاشایان دیلداش و سویداشلاریمیزین نفوسو دوققوز میلیون حدودوندا، لاکین ایران اسلام جمهوریتی نین سیاسی سینیرلاری ایچینده یئرلشن تاریخی آذربایجان و ایرانین چئشیدلی شهر و بؤلگه لرینده یاشایان تورک سویداشلاریمیزین نفوسو ۳۰ میلیون حدودوندا و بلکه ده بو رقمین چوخدور.^۲

ایراندا ۱۳۳۵-جی هجری شمسی ایلیندن اعتباراً هر ۱۰ ایلده بیر، رسمی و گنل (سرتاسری) اؤلکه نین نفوسو ساییمی (آماری) دؤلت مامورلاری طرفیندن توتولوب ارائه ائدیلیر. بو ساییمدا نفوس آرتیشیندان

^۲ ایرانین اسکی خارجی ایشلر وزیرلی علی اکبر صالحی ده، چهارشنبه ۲۸ دی ۱۳۹۰ هجری شمسی (۱۸ ژانویه ۲۰۱۲ میلادی) تاریخینده تورکیه سفری سیراسیندا تورکیه خارجی ایشلر وزیرلی احمد داوود اوغلو یا بله بیر آچیقلاما یامیشدیر: "ایکی اؤلکه نین [ایران و تورکیه نین] ایلیشکیسی چوخ یاخشی دیر و ایرانین یوزده قیرخ یاخین [۴۰٪] نفوسو تورک دیلینده دانیشیر، بله بیر دوروم ایکی اؤلکه آراسیندا گوجلر ارتباط یارادیر." (پایگاه اطلاع رسانی دولت: خبر کودو: ۲۱۰۷۱۵، مخابره زمانی: ۱۳۹۰/۱۰/۲۸، ساعت ۳۹:۱۶)

علاوه انسانلارین هانسی دین و مذهب اینانیدیقلاری، ایللیق گلیرلری، ساواد سویه لری، اتو صاحبی و یا اجاره چی اولدوقلاری، اداره کارمندی، ایشچی و یا اکینچی و یا باشقا ایش و پئشه صاحبی اولوب - اولمادیقلاری تثبیت ائدیلمیر، لاکین بو ساییمدا چوخ اؤنملی مسئله لردن حساب اولان و ایران چرچیوه سینده یاشایان انسانلارین اتنیکلری نین نه اولدوغو (تورک، فارس، کورد، تورکمن، عرب وس) و سورغولانان آداملارین اؤزلری نین و آتا-آنالاری نین نه دیلده دانیشدیقلاری حاقد ا هئچ بیر سورغو - سؤال اولمور و آمار توتولمور!

یالینز ۱۳۳۲ - ۱۳۲۸ جی هجری شمسی ایللری آراسیندا ایرانین "ستاد ارتش" نین جوغرافی دایره سی طرفیندن و "سرتیپ رزم آرا" باشچیلیغی ایله ۱۱ اوستان چرچیوه سینده و ۱۱ جیلده "فرهنگ جغرافیایی ایران (آبادیها)" آدیندا، ایرانین بوتون کندلری نین ساییمی، کند نفوسونون ساییمی، کند ساکینلری نین دیل، دین، مذهب و باشقا مشخصه لری وئریلمیشدیر.

بو کیتابا استناد و بو کیتابدان اقتباس اولاراق ۱۳۵۱-هجری شمسی ایلینده ژنرال محمود پناهیان تبریزی طرفیندن ۴ جیلدلیک "فرهنگ جغرافیایی ملی ترکان ایران زمین" آدلی کیتاب خارجه چاپ اولموشدور. بو کیتابدا تورکلرین ایران دا هانسی اوستانلاردا، نهجه کنده و هانسی کندلرده و نه قدر نفوسا مالیک اولاراق یاشادیقلاری گؤستریمیشدیر (پناهیان، ۱۳۵۱).

بو کیتابا استناد ائده رک ایران تورکلری یالینز تاریخی آذربایجانین بیتیشیک اراضیسی اولان بوگونکو دوغو آذربایجان، باتی آذربایجان، اردبیل، زنجان، همدان، قزوین، مرکزی و البرز (کرج) اوستانلاریندا یوخ، بلکه ایرانین بیر چوخ اوستانیندا او جمله دن اصفهان، فارس، خوراسان، کرمان، مازندران، گیلان، کرمانشاه، کوردوستان، لورستان، چهارمحال و بختیاری، بوشهر و باشقا اوستانلاردا یئرلی اهالی اولاراق یاشاماقدادیرلار (عینی اثر).

ایرانین پایتختی اولان تهران شهری نین نفوسونون یاریسیندان چوخونو تورکلر تشکیل ائدیر، یعنی اگر تهران شهری و اونون حومه سی نین نفوسونو ۱۲ میلیون نفر حساب ائدرسک، اونون ۶ میلیونوندان چوخو تورکلر دیر. دئمه لی دنیا دا ایستانبول شهریندن سونرا آنکارا، باکی و تبریز یوخ، بلکه تهران شهری تورکلرین یاشادیغی ان چوخ نفوسلو شهردیر. لاکین بو شهرده یاشایان تورک عایله لریندن دنیایا گلن اوشاقلار ایکی دیللی اولاراق بیر نسیل سونرا فارس دیللی لرین سیراسیندا دایانیر و چوخو فارسلاشاراق ایران دا فارس نفوسونون چوخالماسینا سبب اولورلار.

۱۳۹۰ جی هجری شمسی ایل دؤلت ساییمینا استناد ائده رک، ایرانین ۷۵ میلیون نفر حدودوندا نفوسو وارمیش. ایرانین گئچمیش خارجی ایشلر وزیری دوکتور علی اکبر صالحی نین ۲۸ دی ۱۳۹۰ جی ایل آنکارا سفیرینده و احمد داوود اوغلو ایله گؤروشونده دئدیگی اساسدا بو ۷۵ میلیون نفوسون %۴۰-ی تورکلره عاید اولورسا بو جمعیتین ۳۰ میلیونونو تورکلر تشکیل ائتمیش اولورلار، بو نفوسون ۱۵

میلیونونو کورد، لور، بلوچ، عرب، گیلک، تالیش و باشقا غیر فارس اتنیکلر تشکیل ائتمیش اولسالار قالان ۳۰ میلیون دا فارس دیلی لره عاید اولور.

یعنی ایراندا یاشایان تورکلر ایله فارسلا رین جمعیتی برابر دیر و بو ایکی اتنیک بو اؤلکهده بوتون مادی و معنوی ساحهده ده برابر حقوقا مالیک اولمالیدیرلار؛ لاکین ایرانین بوتون مادی و معنوی امکاملاری یالنیز فارس دیلی اختیاریندا اولاراق فارس دیلی و مدنیتی و اونون گلیشمه سی یولوندا خرجه نیر و ایران اؤلکه سی کثیرالمه بیر اؤلکه اولدوغو حالدا بو اؤلکهده یالنیز فارس دیلی ایرانین رسمی، سرتاسری و

ابتدایی دن بو اؤلکهده یالنیز فارس دیلی ایرانین رسمی، سرتاسری و ابتدایی دن توتدو بیلیم یوردونون (دانشگاهین) سونونا قدر هرکسین اجباری تحصیل دیلی دیر!

۳۰ میلیون ایران تورکلری نین نه اینکی حتی ابتدایی مکتبده بئله اؤز دیلرینده تحصیل آماغا حقلری یوخدور تأسقلرله اونلارین دیل، مدنیت، کیملیک و شخصیتلری ده اؤلکه نین رادیو- تلویزیون و مطبوعاتیندا و مختلیف یوللارلا تحقیر اولونور.^۳

بئله بیر دورومدا نه یاخشی کی، نفوسلاری ایراندا ۱۵۰ مین نفری گنچمه یین ارمنی لر ابتدایی مکتبدن دانشگاهین سونونا قدر ارمنی دیلینده تحصیل آماغا حقیینه مالیک اولموشلار.

^۳ ۱۳۸۵- جی هجری شمسی ایلین اوردیبهشت آیینین ۲۲- سینده دولت اورقانی اولان "ایران" گونده لیگی نین اوشاقلار اؤزل بؤلومونده تورکلر "سوسک - بؤجک" آدلاندیریلیر و بو بؤجکلری آرادان آپارماق اوچون اوشاق دیلی ایله اونلار یول گؤستریلیر!

آذربایجانلیلار تورکجه تحصیل آلمانا حقلریندن محروم اولدوقلاری حالدا حتی اؤز دوکان، شرکت و مؤسسه‌لرینه آنا دیلریندن گؤتورولموش تورک آدلارینی قویماقدا بئله چتینلیک چکیر و بو آدلاری قویماقدان چکیندیریرلر. اونلار اؤز اوشاقلارینا تورک آدلاری قویماقدا دا مختلیف مانعه‌لرله قارشلی قارشلیا گلیرلر.

تهران شهرینده ۱۸ تلویزیون کانالیندان^۴ و عمومی اؤلکه بودجه‌سی ایله گونده یوزلر ساعات یاییلان فارس دیلینده وئرلیشدن بو شهرین یاریدان چوخ جمعیتینی تشکیل ائدن تورکلرین حتی بیر ساعات بئله تورک دیلینده پایلاری یوخدور!

تبریز، اردبیل، زنجان و اورمیه شهرلرینده تهران کاناللاریندان یاییلان فارس دیلینده تلویزیون برنامه‌لری بو مرکزله تقویت اولاراق آذربایجان ساکینلرینه گؤستریلیر، بو مرکزله "اوستان کانالی" آدلانان یالنیز بیر تلویزیون کانالیندا آذربایجان تورکجه‌سینه اوششار فارسجا ایلا قاریشیق بیر دیلده برنامه‌لر ارائه ائدیلمیر کی، عموم خلق آراسیندا و طنز دیلی ایله اونا "فادری" یعنی فارسی-آذری دئییلیر!

بو کانالدا فارسجا ایلا قاریشیق تورکجه یاییلان برنامه‌لرین انکران یازیلاری دا فارسجا اولور.

تهران‌دان "سحر" آدیندا و اویدو یولو ایله تلویزیون کانالیندان و آذربایجان تورکجه سینده یاییلان پروگراملار ایسه قوزئی آذربایجان ساکینلرینی هدف توتاراق یاییلماقدادیر.

ایران اسلام جمهوریتی نین آنا یاساسی نین ۱۵-جی ماده‌سینه اساسلاراق ایران‌دا فارس دیلی یانیندا غیر فارس دیلرین مکتب - مدرسه‌لرده تحصیل آلینماسی آزاددیر، لاکین اسلامی انقلابدان ۳۸ ایل گئچمه‌سینه رغما و رئیس جمهور حسن روحانی نین اوج ایل اؤنجه و سئچگی لر زامانی ۱۵-جی ماده‌نین اجراسینا وئردیگی وعده‌لرین عکسینه، یئددی یاشلی اوشاقلاریمیز هله ده آنا دیلده تحصیل آلمانا آرزوسو ایله یاشاییرلار!

بو یانلیش سیاست نتیجه‌سینده تهران‌دان علاوه باشقا فارس شهرلرینده تورک عایله‌لریندن دنیا گلن اوشاقلار آسیمیله اولماقدا و فارسلاشماق‌دیرلار، تاسفلر اولسون آسیمیله اولماق و فارسلاشماق ایزلری آذربایجان شهرلرینده ده گؤرولمکده‌دیر.

همدان و ساوه شهرلری نین عمومی اجتماعدا دانیشیق دیلی فارسجا اولوب و انسانلار بو شهرلرده خیابان و یا اداره‌لرده بیر بیرلرینی تانیمادیقلاری دورومدا ایلك گؤروش و تانیشلیق‌دا اؤنجه فارسجا دانیشماغا باشلاییر سونرا و دانیشیق اثناسیندا تورک اولدوقلاری بیلیندیکده تورکجه دانیشیرلار. زنجان شهرینده ایسه گنج قیزلار داها چوخ فارسجا دانیشماغا مارقا گؤستریر و فارسجا دانیشماق‌دا اؤزلرینی مدنی گؤستمگه چالیشیرلار؛ تاسفلرله اورمیه، اردبیل، آستارا و تبریزده ایسه بو خسته‌لیک عایله‌لر آراسیندا

^۴ باخ: فارسجا ویکی پدیا: "فهرست شبکه های_ تلویزیونی _/wiki/fa.wikipedia.org/ایران_سمای_و_صدا"

اؤزونو گؤستمکده دیر. یعنی بعضی آتا - آنالار اؤزلری ایله تورکجه، آما کیچیک یاشلی اوشاقلاری ایله فارسجا دانشماغا باشلایبیلار!

ایندیکی دورومدا ایراندا فارسلا قدر نفوسلاری اولان لاکین ان کیچیک آزیلیق اولان ارمنی لر قدر آنا دیلینده تحصیل حقیقه مالیک اولایلمه یین تورکلر یوخ، حتی غیر تورک و غیر فارس اوشاقلاری نین دا ابتدایی مکتبلرده بئله آنا دیلینده تحصیل آلماق حقلری یوخدور؛ بو بیر حالدادیر کی، دونیانین سوئیس، کانادا و بلژیک کیمی مترقی و گلیشمیش اؤلکهلری یوخ دونیانین ان دالی قالمیش و گلیشمه میس اؤلکهلری سیراسیندا دایانان و ایرانین شرق قونشوسو و فارس دیللی لری ایله بیر دیلدن اولان افغانستان دا بئله، ایکی دری و پشتو دیلی رسمی و سرتاسری دیل ، اؤزبک تورکجه سی ایسه بو منطقه نین قوزئیینده و اؤزبکلرین اکثریت حالیندا یاشادیقلاری شهر و کندلرده رسمی تحصیل دیلی دیر.

بئله بیر دورومدا آذربایجانلیلار آراسیندا ناراضی لیکلار گوندن گونه آرتماقدا و بو نقصلار و آیری - سئچگیلیکلر تورک آیدین و روشن فکرلری طرفیندن مختلیف اجتماعی شبکه لر و باشقا یوللارلا عموم خلق آراسیندا یاییلماقدادیر. تاسفلر اولسون بو یانلیش سیاست نتیجه سینده ایران دا ان چوخ استفاده اولونان "تلگرام" اجتماعی شبکه لرینده ایران توپلومو آراسیندا فاصله لر چوخالماقدا و فارسلا رلا - تورکلر آراسیندا سؤز آتیشمالاری گوندن گونه گوجلنمکده دیر. ایش اورا چاتیبدر کی، حتی فارس اولمایان اتیکلرین آراسیندا اؤزونو ایرانلی بیلمه یین آداملارین سایبی گوندن گونه آرتماقدادیر! ■

قایناقلار:

رئیس نیا، رحیم (۱۳۷۸). آذربایجان در سیر تاریخ ایران، اوچونجو جیلد، ص: ۳۶۵، مینا یایینلاری، تهران.

بلعمی، ابوعلی (ی.ت.ی). تاریخنامه طبری، اوچونجو جیلد، ص: ۴۶۶، البرز یایینلاری، تهران.

پایگاه اطلاع رسانی دولت، ۱۳۹۰/۱۰/۲۸، ساعات: ۱۶:۳۹، خبر کودو: ۲۱۰۷۱۵.

پناهیان، محمود (۱۳۵۱). فرهنگ جغرافیایی ترکان ایران زمین.

فهرست شبکه های تلویزیونی ایران، فارسجا ویکی پدیا.